

УДК 930.1+63.3(0)62

Р.О. Пономаренко

ПІДГОТОВКА УКРАЇНСЬКИХ ОФІЦЕРІВ ДЛЯ ДИВІЗІЇ ВІЙСЬК СС «ГАЛИЧИНА»

В статті розглядається історія підготовки українського офіцерського складу для дивізії СС «Галичина». Основна увага приділена навчанню українських кадетів у юнкерських школах СС в 1944-1945 рр.

Ключові слова: Друга Світова війна, війська СС, дивізія «Галичина», юнкерські школи СС.

В статье рассматривается история подготовки украинского офицерского состава для дивизии СС «Галичина». Основное внимание уделено обучению украинских юнкеров в юнкерских школах СС в 1944-1945 г.

Ключевые слова: Вторая Мировая война, войска СС, дивизия «Галичина», юнкерские школы СС.

In the article it is shown the history training Ukrainian officer corps for division «Galizien» history. The basic attention is given to training Ukrainian Junkers in SS-Junkerschulen, 1944-1945.

Key words: Second World War, Waffen-SS, Division «Galizien», SS-Junkerschulen.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні велика увага приділяється дивізії «Галичина». На жаль, історія цього формування відверто перекручується з метою відмежувати українську есесівську дивізію від інших формацій військ СС, створити міф про особливе існування дивізії, як цілком окремого формування, підпорядкованого лише власним українським інтересам. Одним з маловивчених моментів історії дивізії СС «Галичина» є підготовка українських офіцерів військ СС. Такий стан справ не сприяє відновленню історичної правди, внаслідок чого в суспільстві мало що відомо про це з'єднання. Все це зумовлює актуальність теми.

Аналіз актуальних досліджень. В історичних розробках цій темі звичайно приділена дуже мала увага. Більш того, ті автори, що торкалися цього питання – А. Боляновський [2] та Р. Ландвер [12], не зуміли зробити цього в повній мірі, а в їх роботах вистачає помилок. При роботі над статтею автор спирався перш за все на свідчення ветеранів дивізії та деякі архівні документи, що вперше введені нами в науковий обіг.

Метою статті є висвітлення різноманітних аспектів підготовки українських офіцерів для дивізії військ СС «Галичина» в юнкерських школах СС.

Виклад основного матеріалу. Про створення галицької дивізії СС було офіційно проголошено 28 квітня 1943 р. Метою її формування

стало намагання певних українських національних кіл завоювати для українського народу та майбутньої української держави місце в нацистській «Новій Європі». Відомий український письменник та педагог М. Угрин-Безгрішний, що вступив до дивізії, писав в 1943 р.: «Коли великий фюрер Німеччини дозволив формувати дивізію, я все покинув: почав агітацію та збирати молодь. Я був гордий, що мене прийняли під опіку найкращої в світі німецької армії... Єдиний народ в Європі, що може найкраще доповнитися під кожним оглядом з моїм народом, це німецький. Іншого вибору для нас, українців, не має. Про це ясно свідчать факти та історія. Я пересвідчений, що... мі народ з німецьким заживе в Новій Європі у щасті, як провідник у постійних змаганнях до краси, правди й слави європейської спільноти» [9, Ф.3971, Оп.1, Д.34, Л.12-13].

В майбутньому дивізія СС «Галичина» повинна була стати основою збройних сил Української держави, яка б мала тісні союзні зв'язки з Німеччиною. Однією з перших проблем, що постала перед дивізією стала нестача командних кадрів. Тому найбільшою і найважливішою проблемою, яка стояла перед українською Військовою Управою, була розбудова українського старшинського корпусу [3, с.79]. Швидко виявилось, що українці на той час не мали командних кадрів. Більшість колишніх старшин армії УНР, УГА тощо, не мали необхідної підготовки для командування в сучасній війні та були старшого віку, тому вони здебільшого виконували представницькі функції. Отже не дивно, що при формуванні дивізії всі основні командні посади зайняли німці (лише три командири батальйонів в дивізії були українцями). Українські командні кадри треба було навчати, і налагодити цей вишкіл повинна була організація СС.

Зі свого боку німці створили всі умови для найкращої підготовки дивізії. Одним з заходів в цьому сенсі було залучення українців до навчання в юнкерських школах СС, в яких готували офіцерські кадри для військ СС та майбутню еліту «Нової Європи». Зазначимо, що система підготовки офіцерського складу військ СС була найкращою серед усіх армій, що приймали участь у Другій Світовій війні. Отже, українцям дозволили долучитись до найбільш оптимальної системи військової підготовки. Зазначимо, що головною метою юнкерських шкіл СС була підготовка командирів взводів та рот відповідно до роду зброї. К 1943 р. в Європі вже існувала потужна мережа різноманітних військових навчальних закладів військ СС, головну роль серед яких грали, звичайно, юнкерські школи.

Перші згадки про відправлення українців на офіцерські вишколи датовані 18 липня 1943 р., коли 350 чоловік, здебільшого колишні офіцери армії УНР, УГА, УСС тощо (серед них 48 лікарів та кілька військових капеланів), були відправлені на короткий вишкіл, щоб підтвердити своє військове звання. Серед західних до-

слідників існує припущення, що вони були відправлені до юнкерських шкіл СС в Бад-Тельце, Брауншвейгу та Клагенфурті [10, р.24; 11, р.89]. Однак факти свідчать, що саме до юнкерських шкіл СС ці офіцери так і не потрапили. Навпаки, їх перевишкіл проходив на армійських полігонах військ СС та при учбових частинах військ СС, а не в юнкерських школах [6, с.71]. Є також гіпотеза, що 48 українських лікарів пройшли стажування в медичній академії СС в Граці [10, р.24], однак це питання потребує окремого дослідження.

Початок відправки українських добровольців в юнкерські школи СС приходиться на початок 1944 р., тобто в кінцевій фазі вишколу дивізії. Слід сказати, що за деякими даними цей процес розпочався ще в кінці 1943 р. [12, р. 33], однак це є некоректним.

За звичайною німецькою практикою, доброволець спочатку повинен був пройти базовий військовий вишкіл, потім підготовку на унтер-офіцера, звідки найкращі відправлялись вже до офіцерських юнкерських шкіл. Так що, спочатку українські юнаки були направлені до унтер-офіцерських вишколів, це сталось вже в листопаді 1943 р. А першими українцями в юнкерських школах СС були 43 кращі випускники господарського унтер-офіцерського вишколу, яких в лютому 1944 р. відправили на навчання в школу СС в Арользені, де готували офіцерів адміністративної служби [8, с. 86.]. Згодом, 9 травня 1944 р., 300 українських вояків, переважно випускників унтер-офіцерських вишколів, виїхали до Чехії, на учбовий полігон СС в Бенешау, в межах якого існували три юнкерські школи: панцер-гренадерська школа СС в Кіншлагі (також відома як «Просеншнитц»); саперна школа СС в Градишко; артилерійська школа СС №2 в Бенешау. До Кіншлагі потрапило понад 200 українських кандидатів на офіцерське звання; до Градишко – 25 українців; до Бенешау – біля 50 українців [7, с. 90].

В липні 1944 р. близько 200 українців, також в основному випускників унтер-офіцерських вишколів, було відправлено до навчання в юнкерську школу СС в Позен-Трескау (елітна юнкерська школа СС в Брауншвейгу) [4, с. 93]. Отже, на сьогодні відомо п'ять юнкерських шкіл СС, де навчались українські добровольці, загальну їх кількість можна оцінити десь в 600 чоловік. Відмітимо, що є також окремі дані стосовно навчання на початку 1945 р. кількох українців в юнкерській школі СС в Бад-Тельце, однак достовірного підтвердження цього факту нами на сьогодні не знайдено.

Факт навчання українців у юнкерських школах СС свідчить проте, що українці активно залучились до європейського добровольчого руху під егідою СС, тобто стали союзниками Німеччини. В іншому випадку, їх би просто туди не спрямували. Це не було якимось унікальним явищем в історії війни, подібні процеси відбувалися тоді в усіх окупованих німцями

країнах. Рейхсфюрер СС Г. Гімлер в своїй промові до офіцерів дивізії 17 травня 1944 р. зазначив: «З рядів цієї дивізії вислано 250 людей до юнкерської школи (мається на увазі Кіншлаг – Р.П.), і я маю намір все далі вибирати з галицької молоді найкращих і найздібніших... Я тішуся і є гордим кожним, хто з ваших рядів стає офіцером в спільноті європейських дивізій військ СС» [9, Ф.3971, Оп.1, С.34, Л.142-146].

В юнкерських школах СС існувала звичайна практика, що курсанти однієї національності об'єднувались у окремі підрозділи, якщо, звісно, їх була достатня кількість. Це правило стосувалось і українців. Загалом курсанти в юнкерських школах були поділені на інспекцій (курсантські роти). Так, в Кіншлагі, в 4-й та 5-й інспекціях було створено по одному юнкершафту (курсантському взводу) з українців, і цей поділ залишився без змін до кінця вишколу. В 6-й інспекції «важкої зброї» українці і німці навчались разом.

В Позен-Трескау українці утворили окрему інспекцію, з чотирьох юнкершафтів (по 40 вояків кожен). Ще один юнкершафт був приділений до німецької інспекції [4, с. 93]. В Арользені з українців також утворили окремий юнкершафт. І навпаки, в саперній школі СС в Градишко українців було не багато, отже їх зараховували до німецьких юнкершафтів. Однак незважаючи на існування окремих українських підрозділів, українці навчались разом з німцями та добровольцями з інших країн Європи. Всі юнкери, незалежно від національності, були в однакових умовах.

Термін навчання у юнкерській школі сягав 22 тижні. Навчання було інтенсивне, як правило, пів дня відбувалось теоретичне навчання у аудиторіях, а після – польовий вишкіл на місцевості. В учбовому курсі було 12 основних предметів: 1) світоглядне виховання та історія 2) тактика та орієнтування на місцевості; 3) військова справа; 4) бойова підготовка; 5) загальна військова підготовка; 6) фізичне виховання; 7) вивчення зброї; 8) саперна справа; 9) військовий зв'язок; 10) водіння автомобілів; 11) санітарна справа; 12) німецька мова. Окрім цих обов'язкових предметів в кожній школі ще вивчались і спеціалізовані предмети, в залежності від спеціалізації школи. Наприклад, в школі СС в Бенешау це були артилерійська тактика та вправи.

Колишній юнкер школи в Кіншлагі Б. Маців згадував: «Відношення до нас було досить приємне... Вчили як орудувати і командувати чотами і сотнями, користуватися різною зброєю в наступі – від скорострілів, гранатометів до вогнеметів. Треба було засвоїти багато теоретичного матеріалу. На вишкіл послали приблизно 250 людей, а закінчила приблизно сотня кандидатів» [2, с. 74]. В цілому, в юнкерських школах СС звичайно існувала практика, що за неуспішність в середньому відраховувалась десь третина кадетського класу – настільки суворі були вимоги до юнкерів [5, с. 134.]. З 200

українців у Позен-Трескау після другого іспиту лишилось 80 чоловік, інші були відправлені назад до дивізії [4, с. 94]. Все це зумовлювало найкращий рівень підготовки офіцерів.

Отже, перевірка знань та успішності юнкерів була дуже суворою. Так, вже на другому тижні навчання кадети проходили письмовий іспит, за яким з'ясувався загальний рівень інтелекту, культурного розвитку та знання німецької мови. Цей іспит був пов'язаний з тим, що офіцер, на думку керівництва СС, повинен бути вихованою, культурною особою, взірцем, для оточуючих. Ті, хто успішно здавали цей іспит отримали звання ваффен-юнкер, ті що не склали – відсилались назад до своїх частин. Наприклад, в Кіншлагі за його результатами близько 15% українців було відіслано назад до дивізії. На половині терміну навчання юнкери складали ще один письмовий вишкіл з предметів: тактика; знання та оцінка місцевості; світогляд та історія; військова справа. В Кіншлагі після цього іспиту приблизно 40% юнкерів, і німців, і українців, було відраховано зі школи. Ті українці, що пройшли цей іспит, були підвищені у званні – стали ваффен-штандартенюнкерами. За півтора тижня до закінчення вишколу відбувався останній письмовий іспит з предметів: тактика; теренознавство; світогляд та історія; військова справа; знання зброї; саперна справа; військовий зв'язок.

Після цього кінцевого іспиту його результати з характеристикою юнкера та з пропозиціями стосовно його майбутньої посади відсилались до Головного оперативного управління СС та до штабу дивізії. Випускники отримували свідоцтво з загальною оцінкою їх успіхів. Пройшовши цей іспит українці отримували звання ваффен-штандартенюнкер та відправлялись для подальшої служби до дивізії «Галичина» (щоб стати повноцінними офіцерами, вони повинні були отримати практику в діючій армії). Проте, якщо юнкер під час навчання показував відмінні результати, офіцерське звання йому могли присвоїти і відразу по закінченні школи. Також існувала практика, що найкращі юнкери після закінчення школи лишались на додаткове навчання на курсах командирів рот, після яких відразу отримували офіцерське звання.

Одним з найважливіших предметів, що викладався в юнкерських школах СС було «світоглядне виховання та історія», а точніше – нацистська ідеологія. Для іноземців в СС цей предмет був необхідним, для того щоб вони дізнались про нацистську ідеологію та могли розуміти своїх союзників – німців. Враховуючи суворий рівень перевірки знань курсантів мимоволі робиться висновок, що цей предмет вони засвоїли так же гарно, як і військові вправи. Шипайло згадував: «Одним з предметів у школах було «світоглядне навчання»... про націонал-соціалістичну ідеологію. Спочатку виклади проводили німці. Виклади відбувались раз в тиждень... разом для німців і українців... В

липні до школи прибув поручник Любомир Макарушка, який почав викладати окремо для українців» [7, с. 95]. В Позен-Трескау та Арользені українцям читали лекції з історії нацистського руху. Слід зауважити, що в юнкерських школах СС іноземці також вивчали книгу А. Гітлера «Майн кампф», отже скоріше за все її вчили і українці, хоча звичайно ветерани намагаються уникати цю слизьку тему.

Українці, що навчались в юнкерських школах завжди згадували, що ставлення до них з боку німців було дуже коректним, і ніяких проблем між ними і німцями звичайно не виникало. Ось як згадує своє навчання в Кіншлагі Є. Шипайло: «Вишкільний персонал – це німецькі старшини зброї СС, всі з фронтовим досвідом, відзначені в боях, деякі інваліди. Як інструктори вони були дуже добрі, знали свій предмет та вміли його передати. До нас, не німців, відносилися об'єктивно, навіть не раз ставили українців як приклад німцям... [7, с. 93]. Інші спогади лишив Б. Маців: «Відносини з німецьким інструкторським персоналом, як також з чужинецькими курсантами, були приятні. Переважно групи учасників були тої самої національності» [2, с. 74]. Цікавий факт: три українці були серед 27 найкращих юнкерів з Позен-Трескау, що отримали запрошення на спеціальний банкет, влаштований гауляйтером Данцига А. Форстером на честь есесівських юнкерів восени 1944 р. [4, с. 95].

В цілому, за нашими оцінками десь близько 250 українських добровольців стали випускниками юнкерських шкіл СС. Ці офіцери прибули до дивізії під час її реорганізації після поразки під Бродами і утворили кістяк молодшої та середньої командних ланок відновленої дивізії. Багато з них відзначились в бойових діях в кінці 1944-1945 рр. та були нагороджені німецькими нагородами. В майбутньому ці офіцери повинні були стати елітою «української держави» у «Новій Європі».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Створення дивізії «Галичина» та навчання українців в юнкерських школах СС свідчить про дуже серйозне ставлення німців до України. Українці утворили окрему ланку в офіцерському корпусі військ СС, та розгляда-

лись нацистами як союзники у боротьбі за «Нову Європу». Історія дивізії «Галичина» надзвичайно цікава та неоднозначна, в подальшому науковцям слід приділяти їй більше уваги, пам'ятаючи, що лише об'єктивне дослідження буде сприяти правдивому висвітленню цього суперечливого та складного моменту національної історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боляновський А. Дивізія «Галичина». Історія / А. Боляновський – Львів, 2000. – 420 с.
2. Колісник Р. Дивізія «Галичина» в запитаннях і відповідях / Р. Колісник, Б. Маців, Л. Муха. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2009. – 80 с.
3. Колісник Р. Військова управа та Українська дивізія Галичина / Колісник Р. – К.: Ярославів вал, 2009. – 312 с.
4. Мотика В. Старшинський вишкіл в Posen-Treskau липень-грудень 1944 / Мотика В. // Вісті комбатанта, 1992. - №4. – С.93-95.
5. СС Адольфа Гилера / [пер. с англійського М. Іванов] – М.: Терра, 1997. – 192 с. – (Третій Рейх. Трагедія народів).
6. Маців Б. Українська дивізія «Галичина». Історія у світлинах від заснування у 1943 р. до звільнення з полону 1949 р. / Маців Б. – Л., 2009. – 255 с.
7. Шипайло Є. Старшинські вишколи / Шипайло Є. // Вісті комбатанта, 1992. - №3. - С.89-95.
8. Чолкан Р. Вишколи українських старшин і підстаршин інтендатури і їхня служба в дивізії / Чолкан Р. // Вісті комбатанта, 1992. - №4. – С.84-92.
9. Центральний архів вищих органів влади та управління України.
10. Bender R.J., Taylor H.P. Uniforms, organization and history of the Waffen-SS. Vol.4. / Bender R.J., Taylor H.P. – R.J. Bender Publishing, 1986. – 175 p.
11. Jurado C. Breaking the Chains / Jurado C. – Shelf Books, 1998. – 250 p.
12. Landwehr R. Fighting for Freedom: The Ukrainian Volunteer division of the Waffen-SS / Landwehr R. – Legion books, 1993. – 224 p.